

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorální oborů a právních věd

Markéta Šulcová

TREST JAKO VÝCHOVNÝ PROSTŘEDEK DĚTÍ A MLADISTVÝCH

Diplomová práce

Vedoucí práce: Dr. Vojtěch Eliáš

PRAHA 2007

Poděkování:

*Dr. Vojtěchu Eliášovi, vedoucímu diplomové práce a
PaedDr. Stanislavu Bendlovi PhD. za odborné konzultace.*

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

OBSAH:

ÚVOD.....	6
I. ČÁST: trest.....	8
1. Úvodní kapitola: Bůh, Bible a trest.....	8
1.1 Spravedlivý Bůh a přirozený trest: Bože, co jsi to dopustil?.....	9
„Spravedlivý Bůh a přirozený trest“.....	9
1.2 Úryvky z Bible. Zmiňme odpuštění a lítost.....	13
1.2.1 Trest ve Starém zákoně.....	13
1.2.1.1 Trest jako odplata: Gn 4,3–16.....	13
1.2.1.2 Záchrana před přirozeným trestem: Gn 9,6–7.....	13
1.2.1.3 Zmatení jazyků, trest i prevence proti zpupnosti a pýše Gn 11,4–8.....	14
1.2.1.4 Opakování zákona Dt.....	14
1.2.1.5 Zodpovědnost a trest za hřích druhého Ez 3,20–21.....	14
Špatné vlastnosti člověka Jb 5,1–4.....	14
Den Hospodinův je blízko Mal 3,19–22.....	15
1.2.2 Trest v Novém zákoně.....	15
Odpouštění hříchů J 8,3–11; L 15,11–32.....	15
Nutnost pokání Mt 13,24–30.....	16
2. Výchova.....	17
2.1 Úvod do struktury kapitol I. části.....	17
2.1 Výchova je pilířem.....	17
2.2 Vývoj člověka – faktory vývoje.....	19
2.2.1 Pojmy výchovný optimismus a výchovný pesimismus. Přeceňování úlohy výchovy.....	20
2.3 Výchova a vzdělávání. Rozdíl mezi těmito pojmy.....	20
2.4 Nutnost cílů a znalosti obsahu výchovy.....	21
3. Motivace, kázeň a její prostředky.....	23
3.1 Kázeňské prostředky.....	23
3.1.1 Desatero poznámek ke kázeňským prostředkům.....	25
3.1.2 Desatero zásad aplikace kázeňských prostředků.....	27
3.1.3 Kázeňské prostředky – výčet a charakteristika.....	28
3.2 Trest.....	30
4. Trest v historii lidské společnosti.....	34
4.1 Historie a vývoj metod trestu a trestání. Trest ve starověku.....	34
4.2 Feudalismus – středověké pojetí trestu a trestání.....	34
4.3 Osvícenství.....	36
4.4 Kapitalismus.....	37
4.5 Penologické koncepce a některé důležité progresivní režimy.....	37
5. Tělesný trest.....	39
5.1 Tělesný trest nebo týrání?.....	39
5.2 Co tělesný trest přináší?.....	40
5.3 Tělesný trest v instituci.....	41
6. Je možná výchova bez trestu?.....	46
6.1 Kde je začátek?.....	46
6.1.1 Exkurz – Úvaha nad trestem.....	47
6.2 Pro a proti.....	49
6.2.1 Typy výchovných prostředků jiným pohledem než dosud.....	50
6.2.2 Proti.....	51

6.2.3	Facka putující světem	52
6.3	Řešení	53
	Modelové situace:	53
	Positivní trest:	53
6.4	Výsledky ankety	55
6.4.1	Několik citací na závěr:	56
6.5	Slovo závěrem kapitoly	57
	Konec první části:	58
II	.Část. Mládež - VTOS a jeho realizace: věznice Všehrdy	59
I.	Podmínky správného působení výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Vězeňství ve světě.	
	Vězeňská služba České republiky	60
1.1	Podmínky správného působení výkonu trestu odnětí svobody (VTOS)	60
1.2	Vězeňství ve světě	61
1.2.1	Mezinárodní trestní a penitenciární komise (MTPK).....	61
1.2.2	Evropská vězeňská pravidla (EVP)	62
1.3	Vězeňská služba České republiky	63
1.3.1	Vznik. Zřízení a základní údaje	63
1.3.2	Úkoly Vězeňské služby	64
1.3.3	Organizace a členění Vězeňské služby.....	65
1.3.4	Organizace Vězeňské služby	67
1.3.4.1	Typy věznic	67
II.	Ustanovení zákonů o VTOS – opatření pro mladistvé	69
2.1	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (VTOS), část první, hlava čtvrtá, díl III.: Výkon trestu u mladistvých	69
2.1.2	Zákon č. 218/2003 Sb.	69
2.1.2.1.	Vymezení některých pojmů - § 2	69
2.1.2.2.	Provinění - § 6	70
2.1.2.3	Účel opatření - § 9	70
2.1.2.4.	Druhy opatření - § 10.....	70
2.1.2.5	Upuštění od uložení trestního opatření - § 11.....	70
2.1.2.6.	Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření - § 14	71
2.1.2.7.	Výchovná opatření – jejich ukládání a druhy - § 15.....	71
2.1.2.8.	Ochranná opatření – jejich ukládání a druhy - § 21	71
2.1.2.9.	Trestní opatření – jejich ukládání a druhy - § 24.....	72
2.1.2.10.	Zahlázení odsouzení - § 35	72
2.1.2.11.	Dítě mladší patnácti let - § 89.....	73
2.1.3	Zákon č. 169/1999 Sb., o VTOS	73
III.	Mladiství vězni. Pět podmínek a předpokladů pro dosažení pedagogicky sledovaného cíle-převýchovy. Věznice Všehrdy.....	74
3.1	Mladiství vězni	74
3.2	Pět podmínek a předpokladů pro dosažení pedagogicky sledovaného cíle - převýchovy.	74
3.3	Věznice Všehrdy - obecné informace.....	76
3.3.1	Programy zacházení.....	76
3.3.1.1	Pracovní programy	76
3.3.1.2	Obecně o vzdělávacích programech	77
3.3.1.3	Sebeobslužný program	77
IV.	První odsouzený. Zákon a řád. Hlavní zásady VTOS. Rozlišení dospělí a mladiství. Vězeňský personál.	78

V. Využití pobyt ke vzdělávání se. Nedodržení předsevzetí. Budoucnost. Druhý odsouzený.	81
VI. Život za mřížemi.	84
6.1 Ubytovny – Kategorie. Mladiství a mladí dospělí.	84
6.2 Nováček – Nikdy nikoho neodsuzuj!	85
VII. Osobní život za mřížemi	87
7.1 Návštěvy a pošta	87
7.2 Finance a balíčky	88
7.3 Osobní život.	88
7.4 Výchovný prostředek - odměny	89
7.5 Trest během opatření	91
7.5.1 Tresty při VTOS - opatření.	91
7.5.2 Krizové oddělení.	91
7.6 Sport a kultura: knihy, výlety, vycházky a besídky.	92
VIII. Pohled na „VTOS“ očima pedagogů a očima odsouzených.	95
8.1 První úhel pohledu – ti, kdo trest vykonávají.	95
8.2 Druhý úhel pohledu – ti kdo trest odpykávají	96
IX. Recidivita a život po VTOS.	98
X. Vězeňská duchovenská péče. Náboženství a církve ve Všehrdech. Bůh v mysli odsouzených.	101
10.1 Vězeňská duchovenská péče (VDP)	101
10.1.1 VDP ve Všehrdech	101
10.2 Jak se dívají na Boha odsouzení?	102
XI. Zábavná kapitola	103
11.1 Poesie	103
11.2 Próza	103
11.3 Slang a černý humor	105
XII. Slovník pojmů	106
Závěr	107
Přehled použitých zkratk	109
Seznam literatury	110
Použitá literatura:	110
Internet:	110
Studijní literatura:	110
Seznam příloh a přílohy	111
Poděkování	112

ÚVOD

Když jsem před lety končila svoji stáž ve věznici Všehrady a dokončovala jsem svoji bakalářskou práci o ní, věděla jsem, že téma není zcela vyčerpáno. Že je potřeba dodat mnoho věcí. Využívám dnes možnost psát o trochu rozdílném, přesto však velmi blízkém tématu: Trest jako výchovný prostředek dětí a mladistvých.

Hlavní otázkou práce, respektive její první části, na kterou se budu snažit najít odpověď z teorie i praxe, je: existuje reálná možnost výchovně působit bez použití trestu? Český národ se dělí na dvě části. Ta větší říká, že ne. Ta menší, s lépe zpracovanou argumentací, tvrdí, že ano. Pro přijatelnou odpověď musíme zpracovat nejdřív následující témata. Úvodní první kapitola bude exkurzem do Bible. Kde se v Bibli mluví o trestu? Znat stanovisko Bible pro tuto otázku je nesmírně důležité. Bible trest nezavrhuje. Je tedy o čem psát. Kdyby Bible s trestem nesouhlasila, je diskuse o jeho přijatelnosti či nepřijatelnosti zbytečná! Ale pro tuto diskusi je nejdříve nutné se obecně seznámit s pojmem výchova, teoretickými poznatky o trestu, promluví o motivaci, o kázeňských prostředcích, kdy trest je jeden z nich. A nakonec se budu zabývat jeho problematikou. V poslední diskusní kapitole pak shrnu všechny řečené poznatky do úvahy o tom, zda je možné či není vychovávat bez trestání. Šestá poslední kapitola je vlastně závěrem celé diplomové práce. I když tato pokračuje ještě druhou částí. Všechny kapitoly stavím do neutrálního postoje, až v poslední kapitole promluví o svém stanovisku.

Má trest své místo ve výchově? Jaké jsou důvody pro jeho užívání? Jaké důvody proti? Je možné v naší společnosti trest jako výchovný prostředek zcela vypustit? Je možné vychovávat bez trestu? Respektive: je naše společnost zralá pro výchovu bez trestu? Protože každé výchovné prostředí je jiné a neexistují dvě rodiny nebo dvě instituce, které by vychovávaným jedincům poskytly zcela identické podmínky výchovy – odpověď na tyto otázky nebude nikdy zcela jednoznačná. Asi tak jako každý z nás vidí tmou jako jiný odstín. A to odstín barvy bílé nebo černé. Pro tuto variabilnost výchovného prostředí, ač si za svou odpověď stojím, přiznávám, že kdokoli jiný může mít jiný názor. Jsem připravena obhajovat svůj závěr, ale zároveň se obohatit jiným stanoviskem. Zajímá mě a jsem mu otevřena. Ve druhé části budu mluvit konkrétně o realizaci nejvyšší míry trestu – trest odnětí svobody, respektive „opatření“. Na příkladu věznice Všehrady ukáži, jak TOS funguje, seznámím se zákony České Republiky týkající se TOS mladistvých a potvrdím oprávněnost svého stanoviska. Nedílnou součástí budou ukázky z života odsouzených, většinou opět potvrzující poznatky z první části práce. Druhá část má tak osobnější charakter.

Protože trest je velmi rozsáhlé téma není možné zmínit vše. Zejména nebudu rozebírat příčiny udělení trestu víc, než bude třeba, nebudu se zabývat možnostmi prevence trestné činnosti a nebudu řešit problematiku trestu smrti. Protože každé z těchto témat je samo o sobě postačující na jinou studii.

I. ČÁST: trest

1. Úvodní kapitola: Bůh, Bible a trest

„Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh. To bylo na počátku u Boha. Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co jest. V něm byl život a život byl světlo lidí. To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.“¹

„Hle, přijdu brzo a má odplata se mnou; odplatím každému podle toho, jak jednal.“²

Proč nás Bůh trestá? Proč Bůh dopustil holocaust? Proč Bůh dopouští války? Můžu trestat dítě bitím, když jsem věřící? Je mnoho otázek tohoto typu a není jednoduché definovat odpověď tak, aby ji akceptoval i nevěřící tazatel. Od samého počátku dal Bůh člověku ponaučení, řád, normu – zákon, jak jednat, aby to bylo v souladu s jeho vůlí. Ex 20,1–17. Mal 3,22. A též konkrétně formuluje, co se stane, bude-li daný zákon překročen. Ex 21,12–30. K tomu, aby se člověk mohl rozhodnout pro či proti dostává od Boha rozum a svobodnou vůli. Bůh nám dal svobodu. Rozhodli jsme se pro ni v Edenu kousnutím do jablka. „Ze stromu poznání však nejez, v den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“³ Tato naše svoboda nám dala do ruky největší břemeno: možnost rozhodnout se. Bůh samozřejmě může rozhodnout za nás, co my si vybereme. Je všemohoucí. Ale On nám dal Svobodu! My jsme za ni zodpovědní! My se rozhodujeme pro zlo a neseme sami tíži následků. Jako jeden sám za sebe ale též jako jednotná společnost. Trest, který přišel po neuposlechnutí v ráji, je neodvratný. Vyhnání z ráje a životní útrapy si člověk zvolil sám svou neposlušností. Miliony lidí trpěli za druhé světové války a obrovské množství lidí neslo a dodnes nese její následky... Politické rozdělení po druhé světové válce odsoudilo další statisíce obyvatel komunistických států k smrti... a řetěz by pokračoval dál, otázkou dopadu režimu na dnešní populaci... Tuto skutečnost nedopustil Bůh, ale naše svoboda. A tato svoboda dnes rozhoduje i v nás.

Pro každého z nás je důležité se zamyslet, jaké možnosti nám naše vnitřní svoboda dává. Volba mezi dobrem a zlem je nevyhnutelnou součástí života už od dětství. Než přijdou ke slovu výchovné a kázeňské prostředky přichází vždy v úvahu prevence. Důležitým momentem je pastorece dětí a pastorece mládeže. Pomáhá prevenci před trestnou činností. V této práci se budu zabývat trestem, dobou tedy, kdy na prevenci již není čas, kdy je třeba řešit vzniklou situaci.

¹ Jan 1,1–5

² Zj 22,12

³ Gn 2,17

1.1 Spravedlivý Bůh a přirozený trest: Bože, co jsi to dopustil?

„Když prokazuješ dobro, uvaž, komu je prokazuješ, pak za svá dobrodiní sklidiš vděk. Prokazuj dobro zbožnému a dočkáš se odměny; pokud ne od něho, tedy od Nejvyššího. Nedočká se dobra, kdo setrvává ve zlu, ani ten, kdo neprokazuje milosrdenství.“⁴

„Vždyť i Nejvyšší má v nenávisti hříšníky a svévolníky po zásluze potrestá.“⁵

Práci uvádí článek Doc.ThDr. Jiřího Skoblíka. Není zvykem přepsat celý článek najednou, ale tento bude nutnou výjimkou, protože se k němu budeme několikrát vracet. Je třeba znát jej tedy celý předem. Je žádoucí, aby se Bible méně znalý či neznalý čtenář nenechal touto indispozicí během čtení odradit. I v případě, že nezná okolnosti pádu Jeruzaléma a jména proroků a pojmy lži proroků – falešných proroků jsou vám cizí, nevzdávejte se a dočtěte článek do konce. V příštích kapitolách se často objeví úryvek z textu v kontextu dané kapitoly. Zde, v první kapitole, se jedná o dvě podstatné věci: nastínění problematiky přirozeného a pozitivního trestu a o zmínění kritické a diskutované otázky: Bůh a trest: „Proč to Bůh dopouští?“

„Spravedlivý Bůh a přirozený trest“⁶

V celé práci půjde o otázku zda upřednostnit přirozený nebo pozitivní trest. De facto, je-li možné upřednostnit jen trest přirozený. Následující studie nastíní tuto problematiku a zároveň ale předešle i oprávněnou námitku, že najít odpověď nebude jednoduché!

„V médiích jsme se dověděli, že 32letý David Lubina, vrah Michala Velíška, otce rodiny, kterého zastřelil na Karlově náměstí v září 2005, byl (prozatím, do rozhodnutí vyšší soudní instance, ke které se odvolal jak odsouzený, tak žalobkyně) odsouzen na 23 let. Mnoho lidí by pro něho žádalo doživotí, někdo by chtěl obnovení trestu smrti právě pro takové případy.

To poskytuje příležitost zamyslet se nad Bohem jako spravedlivým soudcem.

Přitom pomůže rozlišení mezi tzv. *přirozeným* a *pozitivním* trestem. Přirozený trest je újma, vyplývající organicky z podstaty deliktu jako u dítěte, které se pořezalo nůžkami, ačkoliv mu rodiče zakázali je brát do rukou, čili je to nechtěný důsledek chtěného jednání. Pozitivní trest není, jak by slovo naznačovalo, trest kladný, ale neorganicky položený vedle deliktu. Nesouvisí tedy vnitřně s podstatou činu. U zmíněného dítěte by pozitivním trestem

⁴ Sír 12,1–3

⁵ Sír 12,6

⁶ SKOBLÍK Jiří: Spravedlivý Bůh a přirozený trest, <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/index.htm>, (10.8.2007).

byl například zákaz dívat se tři večery v televizi na večerníček.“⁷ (Často slovo pozitivní přivádí k mylné myšlence – kladný. S termínem pozitivní trest se bude setkávat poměrně často a je třeba si uvědomit, že vychází z latiny a znamená „po-kladný“ – tedy uložený, položený.)

„Jak by vypadal přirozený trest Davida Lubiny? Odpověď by byla snadná, kdyby Michala Velíška kvůli něčemu důležitému potřeboval a svým činem ho ztratil. Lubina však dal pouze v opilství průchod své agresivitě vůči neznámému člověku, který se svým dotazem postavil mezi obtěžovanou ženu a pachatele a tím ho frustroval. Přirozený trest se tedy nezdá přicházet v úvahu. Určitě by k němu nepatřila výměra 23 let, to je čistě právně objektivizovaná duchovní a mravní skutečnost jako roční absence od svátostí.

Augustin říká, že největším trestem pro hříšníka je jeho rozervané nitro. To by mohlo pomoci při hledání Lubinova přirozeného trestu. Není však směšné mluvit u vraha z Karlova náměstí o rozervaném nitru? Je faktem, že Lubina projevil u soudu lítost. Faktem je dále, že Lubina se odvolal kvůli výši rozsudku, což vdova po panu Velíškově hodnotila jako důkaz neupřímné lítosti. Z toho lze vyvodit, že Lubina žije v rozporu se sebou samým, protože na jedné straně se rozhodne navenek projevit lítost nad tím, co spáchal, což by nejlépe doložil tím, že by „kajícně“ přijal výši trestu, na druhé straně se výši trestu cítí dotčen - proč by se jinak odvolal? Nebýt sám se sebou souladný není dobrá věc a tím lze uvažovat o přirozeném trestu, i když mnohý namítne, že nepříjemný pocit nesouladnosti nitra je nesrovnatelně malý s velikostí vraždy, což je samozřejmě pravda.

Jinou přístupovou cestu k uvažovanému přirozenému trestu Davida Lubiny nabízí sociální aspekt lidské přirozenosti. Michal Velíšek symbolizuje svým činem kladné typy lidské společnosti, na kterých je nutně a nezbytně David Lubina ve své existenci jako člověk závislý. Odstraněním jednoho konkrétního člena kladně laděné lidské společnosti udělal pachatel sice pouze první, ale velmi významný krok k vlastní sociální smrti. Ve vězení sice nebude na samotce, ale vazba může pro něho znamenat výraznou izolaci psychickou, vždyť bude dlouho žít uprostřed záporně laděné lidské společnosti. Sociální strádání, kterému bude nutně vystaven, vyplývá při tomto pohledu z povahy jeho činu, i když počátečně. Tedy aspoň v širším smyslu lze na základě rozsudku uvažovat o přirozeném, nejen pozitivním trestu.“⁸

V každé situaci, jak později vyjde najevo, je nutné nejdříve zvážit možnost přirozeného trestu. Neboť je-li tento výchovný prostředek jako reakce na dané špatné chování reálný, je záhodné, k čemuž dojdeme, jej využít. Viz později rizika trestu.

⁷ SKOBLÍK Jiří: Spravedlivý Bůh a přirozený trest, <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/index.htm>, (10.8.2007).

⁸ Srov. tamtéž.

„O hledání přirozeného trestu je důležité mluvit proto, že přirozený trest motivuje lépe k vnitřní, opravdové nápravě, než trest pozitivní, který získává v očích odsouzeného snadno nádech nespravedlnosti, ať už pro svou povahu nebo velikost.

Tyto úvahy nás mají vést k pohledu na Boha jako spravedlivého soudce. Připomeňme si dvě zvlášť významné události, které jsou zpravidla hodnoceny jako Boží trest: pád Jeruzaléma způsobený v 6. století před Kr. Babyloňany a v 1. století po Kr. Římany. Vina Izraele je v obou případech stejná: nevěrnost vůči Božím výzvám, tlumočeným v osobě Jeremiášově proroky nebo dokonce v osobě Ježíšově mesiášem, čili Kristem. O tom, že bible chápe zničení města a chrámu jako trest, nelze pochybovat. Dá se obojí katastrofa hodnotit jako přirozený nebo pozitivní trest? Čtenář Písma bude jistě nakloněn k pojetí pozitivního trestu, vždyť mezi nevěrností vůči Hospodinu a rozbořením budov není vnitřní souvislost. Podle takového pojetí by si Bůh, planoucí hněvem nad nevěrností Izraele, horečnatě vymýšlel nějakou zvlášť citelnou odvetu, snad dokonce na způsob msty. To se mnoha lidem nelíbí. Je však takový pohled správný? Existuje v těchto případech přece nějaká spojitost mezi proviněním a trestem?

Jeremiáš zápasil o uznání Izraele v hlavě i údech s Chananiášem. Jeremiáš přitom hledal pravdu padni komu padni, to znamená i za cenu krajně nepopulárního výsledku, jakým bylo ponižující podrobení se vyvoleného národa cizí mocnosti. Chananiáš nehledal pravdu, ale přízeň mocných i lidu. Vycházel tedy z předpokladu, co asi chtějí slyšet. Kdyby u něho byla ve hře pouze politická neprozíravost, s jakou je třeba počítat u každého politika, nebyla by jeho vina velká. Je ale podezření, že vědomě ignoroval přesvědčivé řešení, na které poctivým rozborem situace stačil, kvůli jeho neúnosnosti pro veřejné mínění. Důsledkem bylo, že Jeremiášova rada zněla: podrobte se Babyloňanům, nespolehejte na pofiderní pomoc. Zato Chananiášova rada bylo opačná: postavte se hrdinně nepříteli, pomoc z nebe i ze země na sebe nenechá čekat.⁹ Je vidět, že i přesvědčení, že se vždy musí jednat tak, aby to veřejnost přijala, může být omyl. Omyl, za který je na místě pocítit vinu.

„Ve skvělé scéně, kdy Chananiáš svým politickým programem exceluje, jakoby nakonec přistoupil k naslouchajícímu Jeremiášovi a řekl mu *hlupáčku, jdi domů a neplet se do záležitostí dospělých*. Jeremiáš odchází zdeptaný a co je nejhorší, začíná pochybovat o správnosti svého pohledu, a tím o sobě samém. Teprve doma, když za ním zůstala ozvěna posměchu a opovržení, se mu stalo slovo Hospodinovo, ujišťující ho o správnosti vlastního poselství a vyzývající ho, aby se vrátil na kolbiště proroků a odsoudil Chananiáše jako

⁹ SKOBLÍK Jiří: Spravedlivý Bůh a přirozený trest, <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/index.htm>, (10.8.2007).

lži proroka, který si svou podvodnou hrou vysloužil z Božích rukou trest smrti. Průběh událostí dal Jeremiášovi za pravdu.

Kde je v těchto reminiscencích záchytný bod pro tvrzení o tzv. přirozeném trestu? Líbivá politika, sypoucí písek do očí, aby neviděly pravdu, ale příjemnost, připravila politika o bystrozrakost, potřebnou k rozlousknutí ožehavého problému (podobná situace nastala za časů proroka Izaiáše a krále Achaze, kdy Judsku hrozilo asyrské nebezpečí). Zaviněná krátkozrakost vedla k chybnému vyhodnocení situace: intelektuálně selhávající rozum šel ruku v ruce s mravně selhávajícím srdcem, a tak se stalo, že slepý vedl slepého a oba spadli do jámy. Babylonské zajetí není na místě chápat jako pozitivní, Bohem svérázně vymyšlený trest, ale jako trest přirozený, kterým člověk trestá sám sebe.¹⁰

Zde se dostává do popředí protiotázka na argument zastánců pouze přirozeného trestu – proč používat pozitivní trest tam, kde je možnost trestu přirozeného? Protiotázka zní: je lépe čekat na přirozený trest i tam, kde jeho jistota (toho, že přijde) není stoprocentní? A hlavně tam, kde jako přirozený nemusí být rozuměn a uchopen? Zajetí obyvatelé Babylona opravdu měli možnost rozumět v dané době svému osudu jako důsledku chování své generace ale i generací před nimi? Bylo reálné rozumět stávajícímu trestu jako přirozenému? Později převedeme tuto myšlenku do příkladu praktické výchovy.

„Podobné platí u Ježíše Krista, který chtěl marně shromáždit Jeruzalémské jako kuřátka kvočna a musel konstatovat, že teprve až povýší Syna člověka, ho poznají, ale dům nakonec zůstane prázdný. Snad ještě hůř římskou katastrofou než katastrofou babylonskou. Dobrovolná zaslepenost nepřipouštěla vidět Ježíšův záchranný program, spočívající ve výzvě vrátit se celkovým ozdravením zpět k jádru Mojžíšova poselství, na které všichni horlivě přísahali. Dokáže-li Izrael neslýchanou vnitřní přeměnu, postará se nebeský Otec prostředky, které má právě jen on k dispozici o obnovení cti a slávy milovaného syna, kterého vyvedl mocnou rukou z Egypta. Místo toho ovládlo jeviště seskupení radikálů (zelotů), kteří dovedli s vnitřní logikou dějin Jeruzalém do záhuby. Zase lze mluvit spíš o přirozeném trestu.

To se však týká také křesťanské eschatologie a tím i ospravedlnění Boha. Očistec a peklo nejsou tresty, uložené hněvivě „shůry“, ale samým člověkem, jeho volbou, jejíž mechanismy neznámým způsobem v určitém okamžiku strnou, jak naznačuje zmínka o věčném, neodpustitelném hříchu.

Také Hitler a Stalin nejsou nástroje Boží pomsty vůči hříšnému lidstvu, ale doklad nezasahování tam, kde člověk křečovitě žádá pro sebe právo nezávisle jednat. Je to zvláštní:

¹⁰SKOBLÍK Jiří: Spravedlivý Bůh a přirozený trest, <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/index.htm>, (10.8.2007).

vedle vášnivého prosazování autonomie chtějí lidé právě tak vášnivě, aby Bůh zasahoval do světa a znemožňoval tím rozvoj zla. I věřících se týká, že první odezvou na bujení zla ve světě není obhajoba Boha, že za to přece nemůže, ale otázka proč. Teologie má plné ruce práce s Osvětímí. Když člověk posléze přece jenom nabude duševní rovnováhy, nedospívá k obdivnému souhlasu s Božím uspořádáním stvoření, ale k poznání, že Jeho cesty nejsou naše cesty. To je rozhodně lepší než laciná teodicea, nepodložená zkušeností z doléhajícího zla.¹¹

1.2 Úryvky z Bible. Zmiňme odpuštění a lítost.

Kapitola vyjmenovává některá z mnoha míst v Bibli, kde najdeme trest. Trest v Bibli zmiňuje převážně Starý zákon. Základem je Genesis a Exodus a deuterokanonický Sírachovec. V Novém zákoně se setkáváme s trestem spíše obrazně. Převážně v Janovi, Lukášovi, Matoušovi a Zjevení.

1.2.1 Trest ve Starém zákoně

1.2.1.1 Trest jako odplata: Gn 4,3–16

Po zabití Ábela se Bůh ptá: „Kde je tvůj bratr Ábel?“ Kain však neprojevuje ani lítost ani pokání, cynicky odpovídá: „Cožpak jsem strážcem svého bratra?“¹² Kain Ábela zabil i přesto, že mu Bůh předem řekl, že přijme i jej, bude-li konat dobro. Závist a hněv ovládly Kaina. Sebe i svůj národ tak uvedl Kain do prokletí.

1.2.1.2 Záchrana před přirozeným trestem: Gn 9,6–7

Bůh se projevil jako trestající – pozitivním trestem v Kainově příkladu. V momentě, kdy ale na člověka působí přirozený trest, Bůh nemlčí a zasáhne: „Vejdí ty a celý tvůj dům do archy, neboť vidím, že ty jsi v tomto pokolení jediný spravedlivý.“¹³ Pokud se na zemi rozmnoží zvláště člověka, každý čin je obrácen proti němu.

Ačkoli nebudu vícekrát zmiňovat trest smrti, zde je uvedu. Po potopě požehnal Bůh Noemu a jeho rodu ustanovuje ochranu lidského života. Za lidský život vyhlašuje trest smrti: „Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím.“¹⁴

¹¹ SKOBLÍK Jiří: Spravedlivý Bůh a přirozený trest, <http://www.ktf.cuni.cz/skoblik/index.htm>, (10.8.2007).

¹² Gn 4,9

¹³ Gn 7,1

¹⁴ Gn 9,6

1.2.1.3 Zmatení jazyků, trest i prevence proti zpupnosti a pýše Gn 11,4–8

Hospodin zmátl lidskou řeč a rozehnal lid po celé zemi. Hospodin tím předchází lidské snaze vyrovnat se Bohu.

1.2.1.4 Opakování zákona Dt

Pátá kniha Mojžišova (Deuteronomium) je knihou, která svými příkazy neustále a aktuálně působí na mysl člověka. Bezprostředně se zabývá všemi oblastmi života. Ten, kdo knihu čte, má k dispozici veškeré rady a zákony. Člověk je má ukládat do paměti a řídit se jimi. „Když bude někdo přistižen, že ukradl někoho ze svých bratří Izraelců, hrubě s ním nakládal a prodal ho, tedy ten zloděj zemře; tak odstraníš zlo ze svého středu.“¹⁵

Bůh nedal přikázání proto, aby nás neustále omezoval v našem jednání, ale přikázání nás chrání od zla, které by vznikalo jednáním opačným. Přikázání jsou pro člověka jednoznačným vodítkem, umožňují snadnější orientaci v životě.

1.2.1.5 Zodpovědnost a trest za hřích druhého Ez 3,20–21

Úkol prorokův: „Když se odvrátí spravedlivý od své spravedlnosti a bude se dopouštět bezpráví, položím mu do cesty nástrahu a zemře. Jestliže jsi ho v jeho hříchu nevaroval, zemře a nebude pamatováno na jeho spravedlnost, kterou konal, ale za jeho krev budu volat k odpovědnosti tebe.“¹⁶ Jsme zodpovědní za hříchy druhých. Pokud se této zodpovědnosti zříkáme, trest za špatné jednání může být i našim trestem. Nejen na příkladech svatých můžeme číst nutnost uvědomění si této zodpovědnosti. „Mimoto má svatá zpověď účinek to, že snímá vinu z hříšníka. A páter Pio, kopie Krista, nesl s Kristem na bedrech lidstvo....,hříchy druhých....,tíhu všech.“¹⁷ K této odpovědnosti je nutné vychovávat již od dětství. Není třeba zacházet do krajnosti jako v citovaném verši. Ale uvědomění si vlastní odpovědnosti za druhé je základní předpoklad pro budoucí proces výchovy směřované od nás k druhému. (Např.: „Jsi odpovědný za své tělo i za tělo druhého.“¹⁸ Jednadvacetiletá Miriam si po několika letech zcestného života uvědomuje svoji zodpovědnost za všechny, kterým ublížila.)

Špatné vlastnosti člověka Jb 5,1–4

„Jen si volej, odpoví-li ti někdo. Na koho ze svatých se obrátíš. Pošetilce zabijí vztek, žárlivost usmrcuje prostoduché. Viděl jsem jak pošetilec zakořenil, vím však, že jeho příbytek

¹⁵ Dt 24,7

¹⁶ Ez 3,20

¹⁷ CASTELLO Don Nello: Páter Pio ikona ukřižovaného, Brno: Cesta 1994.

¹⁸ DANIEL –Ange: Tvé tělo je stvořeno pro lásku, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1998.

propadne zatracení, jeho synům záchrana se vzdálí, v bráně budou zdeptáni, nevysvobodí je nikdo.¹⁹ Všechny špatné lidské vlastnosti se obracejí proti člověku, je jimi trestán.

Den Hospodinův je blízko Mal 3,19–22

„Hle, přichází ten den hořící jako pec; všichni opovázlivci i všichni, kdo páchají svévolnosti, se stanou strništěm. A ten přicházející den je sežehne, praví Hospodin zástupů; nezůstane po nich kořen ani větev. Ale vám, kdo se bojíte mého jména, vzejde slunce spravedlnosti se zdravím na paprscích. Rozběhnete se a budete poskakovat jako vykrmení býčci, rozšlapete svévolníky, že budou jako popel pod chodidly vašich nohou, v ten den který připravuji, praví Hospodin zástupů. Pamatujte na zákon mého služebníka Mojžíše, jemuž jsem vydal na Chorébu pro celého Izreale nařízení a práva.“²⁰

1.2.2 Trest v Novém zákoně

Odpouštění hříchů J 8,3–11; L 15,11–32

„Když však na něj nepřestávali naléhat, zvedl se a řekl: „Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kámen.“²¹

Při hledání odpovědi na otázku, zda používat trest jako kázeňský prostředek či ne, musíme vždy pomýšlet minimálně na dva ze základních předpokladů – za první, pokud ten, kdo vykonal špatný čin projevuje lítost a za druhé, abychom neodsoudili daný čin špatnou měrou. Zásadně se varujme souzení konatele přímo. Neodsuzujme, abychom nebyli Bohem souzeni přísněji. Na odpuštění skutku není nikdy pozdě.

„Ježíš řekl: Ani já tě neodsuzuju. Jdi a už nehřeš.“²² Podmínka příslibu nápravy je základním kamenem pro odpuštění. Vždyť i u svátosti smíření je prvořadá lítost a pak příslib polepšení.

Marnotratný syn se díky svému špatnému jednání dostal do obtížné životní situace. Sám své jednání odsoudil a rozhodl se své pokání zjevit i otcí a poprosit ho o podřadné postavení, jen když jej nechá doma. Syn dokázal svým chováním potrestat sám sebe. Zde je názorný příklad klasického přirozeného trestu. Otec pak ocení projevenou lítost a dává najevo raodst nad jeho obrácením.

„Martin Luther King vyjádřil podstatu odpuštění těmito slovy: odpouštět neznamená zapomínat ani vydávat zlo za něco jiného. Znamená to, že zlo už nestojí vztahu v cestě.“²³

¹⁹ Jb 5,1–4

²⁰ Mal 3,19–22

²¹ J 8,7

²² J 8,11

²³ KOPŘIVA Pavel a kolektiv: Respektovat a být respektován, Kroměříž: Spirála 2007, kapitola V.

Nutnost pokání Mt 13,24–30

Naopak v podobenství o pleveli mezi pšenicí Ježíš zcela jasně ukazuje na trest pro ty, kteří pokání nečiní. „Nechte ať spolu roste obojí až do žně; a v čas žně, řeknu žencům: Seberte nejprve plevel a svažte jej do otýpek k spálení, ale pšenici shromážděte do mé stodoly.“²⁴

Kapitolu doplňuje článek k zamyšlení: příloha č. 1.

²⁴ Mt 13,30

2. Výchova

Když se řekne výchova, představí si většina z nás jeden z kázeňských prostředků. Nejčastěji trest. Dále odměnu. Někteří si představí nelehký úkol, jiní děti. Někdo rodinu či školu. Všechny tyto pojmy spolu úzce souvisí. Vzpomínám si na jednu hru. Zadáme slova a hráči mají vytvořit větu nebo básničku, kde se tato slova objeví. Jak by vypadala věta z těchto pojmů? Doplníme-li ještě několik chybějících, můžeme dojít k této podobě: výchova dětí je nelehkým úkolem stojícím před rodinou, školou a celou společností, děje se pomocí kázeňských prostředků, z nichž nejběžnějšími v našem prostředí jsou odměna a trest.

2.1 Úvod do struktury kapitol I. části

Pro hledání odpovědi na klíčovou otázku je nutné seznámit s otázkou výchovy a trestu jako výchovného prostředku v již v raném dětství. Neopomenutelným bodem je tělesný trest, s jakým se setkáváme tak často a zamyšlení nad jeho vhodností. Konfrontace s metodou „výchova bez trestu“ se ponese většinou odstavců a kapitol. Nejvíce se jí dotkneme v poslední části třetí kapitoly a v kapitole šesté. Úvaha jednoho z dotázaných rodičů pak vysvětlí problematiku zase jiného pohledu – laika.

Letmo se zastavíme také u historie trestu a trestání vůbec. Tato kapitola je pouze na dokreslení tématu. Není z ní později čerpán žádný fakt, důležitý pro zodpovězení daných otázek.

Kromě teoretických poznatků jsem sestavila vlastní průzkum: anketu nejen pro rodiče, ale pro širší veřejnost. V přílohách připojuji její vzorky. Otázky jsem položila 382 matkám a otcům, 178 pedagogickým pracovníkům a několika kněžím. Výsledky srovnávám ve zjednodušené tabulce. Tyto poznatky z praxe jsou velmi důležitým zdrojem.

2.1 Výchova je pilířem

Na zkoušku jsem upravila výše zmiňovanou anketu o trestech obráceně, než jsem ji později realizovala. Jako první jsem nepoložila otázku po odměnách, ale po trestech. Pouze tři maminky z deseti si tohoto všimly. Jejich reakce: „Co to je za nepořádek? Proč se nejdříve neptáš na odměny? Trestám až pokud není zbylí.“ Tento poznatek netvrdí, že další maminky by byly špatné či zlé, pouze se ztotožňuje se slovy profesora Matějčka z knihy Po dobrém nebo po zlém.

Nikdo se nenarodí jako zločinec. Čím se lidský jedinec stane a jaký bude záleží na mnoha různých faktorech. Kromě výchovy, existuje ještě mnoho neméně důležitých okolností

„hmotného i společenského prostředí dítěte, které mají vliv na jeho osobní vývoj: podnebí, výživa, prostředí (město nebo vesnice), situace rodiny (početnost, hmotné zajištění), zaměstnání rodičů a jejich postavení ve společnosti.“²⁵ V úvahu přichází samozřejmě i dědičnost některých genů a průběh života sociálně slabého jedince (zneužívání v dětství, znásilnění, užívání drog, etc.) Předcházející úvahu potvrzují slova třicetiletého muže, u něhož byla diagnostikována polymorfní psychopatie: „*Rodiče neznám, prý již zemřeli. O sourozencích nevím nic. Od tří let jsem byl v dětském domově. Nelíbilo se mi tam, když jsem byl větší, často jsem utíkal. Neměl jsem kamarády, v dětském věku jsem se často pral, ... v patnácti letech jsem začal pít pivo, nikdo nevypil tolik piv co já...zavřenej jsem už popáté, zatím mám odsezeno osm let...*“²⁶ Z citace jasně vyplývá, jak prostředí a okolnosti ovlivnily tohoto mladého muže. Děti z úplných rodin mají pravděpodobně větší šanci na spořádaný život než děti vyrůstající v dětských domovech, ale ani to není pravidlem.

V protidrogových a protialkoholických léčebnách bývá poměr mezi dětmi z tzv. bezkonfliktních rodin a mezi dětmi z rizikového prostředí např. dětského domova často vyrovnán. V obou případech může dojít k závažným chybám ve výchově dítěte.

Jedna z nich je nerovnoměrné používání výchovných prostředků jimiž jsou : **odměny - vysvětlování a přesvědčování. Tato metoda je nazývána metodou přirozených následků. Druhou chybou závažnou chybou je užívání trestů jako výchovného – kázeňského prostředku bez lásky. Trest je vždy nutné doprovázet vysvětlením „proč“ a láskou. Trestání bez lásky vede pouze k zatvrzelosti trestaného a zcela se míjí účinkem. V kapitole o tělesných trestech budeme mluvit o riziku užívání toho trestu. Je zcela evidentní, že dále zmíněné tělesné tresty, které jsou bohužel praktikovány na dětech se musí zcela míjet účinkem. Neboť je vyloučeno, aby trest vykonaný s láskou zanechal na těle stopy, aby zjevně ublížil!**

I v citovaném příkladu je jasně skryt tento nedostatek! (Muž připoutával pozornost a následný „obdiv“ jediným možným prostředkem - něco dokázat. Neboť v ničem nevynikal, ani díky výchově, které se mu dostalo, resp. nedostalo, nemohl; kojil svou touhu „v něčem vyniknout“ prvenstvím v požívání alkoholu.)

Všimněme si, že tresty zaujímají poslední místo v žebříčku používaných **výchovných metod**. Bohužel je tato stupnice často opomíjena. V psychologických poradnách se často setkáváme s bezradnými rodiči, kteří se ptají, jak s dítětem dál. Ptají se ovšem na další

²⁵ Srov. MATĚJČEK Zdeněk: Po dobrém nebo po zlém, Praha: Portál 1968, 8.

²⁶ NĚMEC Jiří: Psychopatie a kriminalita, Praha: SPN 1993, 9.

možnosti trestů, když už ty jim známé vyčerpali. Smutné je konstatování, že tito rodiče se nikdy nezeptají, jak dítě pochválit, a jak jednat bez trestání.

Běžná stupnice, tak jak se s ní setkáváme u většiny rodičů a pedagogů (viz i dále) je „**PŘESTUPEK – DOMLUVA – TREST**. Vyzkoušeli jste již někdy model:

PŘESTUPEK – SPOLUÚČAST – NÁPRAVA?

2.2 Vývoj člověka – faktory vývoje

Vraťme se ještě k problému výchovy a faktorům vývoje člověka, které zaujímají velmi důležitou pozici, jak bylo nastíněno. Výchova v širokém slova smyslu je tedy cílevědomé, záměrné a všestranné působení za účelem utváření tělesných či duševních vlastností jedince. Výchova v užším slova smyslu je již daná výchova mravní, estetická, pracovní, tělesná... V prvním případě je potřeba si uvědomit, že **cílevědomost** a **záměrnost** naší výchovy úzce souvisí s představami o podobě cíle výchovy, ideálu, k němuž směřujeme. Bez těchto dvou faktorů, by snažení nemělo smyslu, neboť by bylo chaotické a neuspořádané. Dále **všestrannost** našeho snažení je podstatná z důvodu potřeby širokého harmonického rozvoje člověka. V odborné literatuře se setkáváme s těmito cílovými kvalitami:

- vědomosti o světě a jeho systému (věda, umění, názor na svět...)
- vědomosti o člověku (místo jedince ve společnosti)
- dovednosti žít s ostatními lidmi, komunikovat, pracovat, zpracovávat informace
- dovednosti rozvíjet sama sebe v rovině fyzické i duševní

Neméně podstatný je i faktický rozdíl mezi pojmy **růst jedince** a **vývoj jedince**. Růst je v tomto pojetí znak kvantitativního přibývání znaků jedince, vývoj je širší, zahrnuje i změny kvalitativní a strukturální.

Zopakujme si faktory vývoje:

- dědičnost
- prostředí
- **výchova**

Zatímco dědičnost (jako reprodukce biologické podobnosti rodičů s dětmi, respektující přirozené individuální rozdíly – specifika, neopakovatelnost, individualita) a prostředí jsou faktory těžko ovlivnitelné a nedělitelné, výchova je svěřena do rukou lidem a téměř v každém případě několika vychovávajícím najednou (rodiče, učitelé ve škola, osoby vedoucí zájmovou činnost). Zvláště když v dnešním pojetí pojmu výchova, má tato celoživotní rozměr.

Porušení rovnováhy těchto tří faktorů může mít vážné důsledky.

2.2.1 Pojmy výchovný optimismus a výchovný pesimismus. Přeceňování úlohy výchovy.

Výchovný optimismus je teorie Jana Ámose Komenského. Vychází z Bible a zastupuje názor, že člověk má velmi dobré předpoklady ke vzdělávání a výchově. Je potřeba tyto předpoklady zhodnotit prací vychovatelů. Podle Komenského musí být člověk vychováván ke svému lidství – školy jsou dle Komenského dílny lidskosti – a optimisticky připomíná, že učit a naučit je možné všechny lidi bez rozdílu. Dnes je ovšem zřejmé, že Komenský nezohledňoval faktory vývoje. Na druhou stranu Komenského základní požadavek na rozněcování vlastní aktivity vychovávaného – vzdělávaného jedince byl v blízké minulosti často opomínán. Dnes tvoří stěžejní pilíř moderní pedagogiky. **Výchovný pesimismus** je opak předcházejícího. Zdůrazňuje především význam přirozeného vývoje člověka v souladu s přírodními zákony a možnosti výchovy v tomto směru jednoznačně podceňují.

Mezi těmito směry je potřeba najít vyhovující střed. Přitom nesmí dojít ani k tzv. **přeceňování úlohy výchovy**. Jedná se o myšlenku, dle které se člověk rodí jako čistá deska, bez jakéhokoli determinovanosti a teprve výchova z něj dělá člověka a formuje jej. Tato myšlenka nebere v potaz žádné jiné možnosti než právě výchovu.²⁷

Zároveň, připomeneme-li úvahy z první kapitoly a úvodního článku o svobodě člověka je přínosné dodat, že „mravní svoboda se může rozvíjet jen pokud se orientuje na absolutní hodnoty, jež tvoří smysl a hodnotu lidského života. Je třeba to připomenout, protože i v oblasti výchovy se projevuje sklon přičítat hlavní důležitost aktuálním měřítkům: vzniká tak nebezpečí, že bude reagovat na okamžité a povrchní popudy a budou opomíjeny hlubší požadavky současného světa.“²⁸

2.3 Výchova a vzdělávání. Rozdíl mezi těmito pojmy.

Zajímavé je i na tomto místě zmínit pojmy vzdělávání (vzdělání), vyučování, učení a tréninku. Podrobný popis není na místě, ale zmínit jejich význam ano. Výchova a vzdělávání není totéž. Výchova na rozdíl od vzdělávání jedince formuje i po jeho duševní stránce. Ať už rozumíme kladně či záporně. Vzdělaný jedinec nemusí být vychovaný konat dobro. Většina známých zločinců naopak dosáhla velmi vysokého vzdělání a byla známa svojí vzdělaností.

(V roce 2001 pracoval v knihovně věznice Všehrady odsouzený jaderný fyzik.)

²⁷ Srov. KOHOUT Karel: Základy obecné pedagogiky, Praha: SPN 2002, 21 a následující.

²⁸ Kongregace pro katolickou výchovu: Katolická škola 2, 19.3.1977, 9.

Vzdělávání bez výchovy by bylo neúplné a nedostatečné. Vzdelávání (proces) a vzdělání (výsledek) vidíme jako proces všestranné humanizace a kultivace člověka. Ovšem ve spojitosti s výchovou. Zahrnují tak procesy socializace, enkulturace a personalizace. Jde tedy o nabývání vědomostí a také široce pojatý rozvoj člověka s cílem umožnit mu co nejoptimálnější zapojení do života společnosti. Pro konečné určení rozdílu mezi výchovou a vzděláváním bych uvedla následující citaci: „Vzdělávání a výchovu nelze klást vedle sebe jako dvě rovnocenné pedagogické činnosti, a nelze je proto ani jako rovnocenné spojovat. Vzdelávání je proces všestranné humanizace člověka, je to přetváření a zdokonalování všech jeho schopností. Zatímco výchova vštěpuje především základní návyky, určitou citovou orientaci a je činností podstatně jednodušší, která do vzdělávání organicky vplývá.“²⁹ S druhou částí citace by bylo možné polemizovat, patřím mezi ty, kteří si nemyslí, že vzdělávání je proces náročnější než výchova. Podle K. Kohouta je výchova někdy chápána naopak jako dlouhodobý proces, jehož dílčím výsledkem je vzdělání, jindy je výchova vzdělání zcela nadřazená, pokud je pojmána jako široce regulující činnost včetně regulace poznávacích aktivit... Ať se jedná o jakákoliv názor je zřejmé, že tyti dva pojmy nelze ztotožnit.

Pojem **vyučování** (výuka) již má jasnější charakter. Činnost, vedená zpravidla učitelem, mající cíl a organizaci. Při vyučování jsou zprostředkovávány nové vědomosti, dovednosti a návyky. Jedná se častěji o proces ve školách či podobných zařízeních, i když stále více vstupuje znovu do popředí domácí vyučování. Vyučování nesmí být odtrženo od výchovného působení. Vyučující, žádného ze stupňů škol, nesmí nikdy zapomenout, že je zároveň i vychovatelem naslouchajících. Vyučováním nazýváme činnost učitele a **učením** činnost žáka. Pro optimální vyučování je důležitá otázka efektivity žákova učení. Tu ovlivňuje celá řada činitelů – aktivita studujících (viz. též pojem výchovný optimismus), jejich fyzický a psychický stav, stupeň intelektuálních schopností, úroveň dosavadního vzdělání, i vztah ke studovanému obsahu. Dále je například důležité studijní prostředí, podmínky... . Posledním zajímavým pojmem je **trénink**. Pojem dříve známý jen ze sportovního prostředí dnes vstupuje ve známost jako označení přípravy na jakoukoliv činnost, která vyžaduje zvláště praktické dovednosti a jejich nácvik. Může se jednat o dovednosti manuální i intelektuální. (např.: trénink technik vyjednávání...)

2.4 Nutnost cílů a znalosti obsahu výchovy.

O tom, že cílevědomost výchovy v ní hraje značnou roli, jsme se již zmínili.

²⁹ SYCHROVÁ Hana: O smyslu vzdělání, Praha: SPN 1969, 36.

Cílevědomost zajišťuje výchovně podstatný podíl na budoucnosti každého jedince, celých národů a celé civilizace.³⁰ Nauka o cílech výchovy má i svůj odborný název – pedagogická teologie. Cílů výchovy je celá řada. Je podstatné se ale v této problematice orientovat, **určit si cíle obecné, cíle dílčí a prostředky k jejich dosažení.**

Ideálním uspořádáním je představa pyramidy, kde na nejvyšším bodě stojí *ideál – nejobecnější cíl*, vyjadřující požadavky ve všem a pro všechny. Na druhém místě bude stát *obsah výchovy a vzdělání – dílčí cíle*, vyjadřující vzdělávací a výchovné požadavky, obsahy znalostí a vlastností. Na třetí místo postavíme *složky výchovy*. Neboť výše postavený obsah výchovy ovlivňuje v interakci výchovně vzdělávacího procesu jednotlivé oblasti psychiky jedince i sociálních skupin a rozvíjí tak složky výchovy :

- intelektuální
- emocionální a volní
- pracovní a sociální
- tělesné a zdravotní
- humanitární a **morální**

Čtvrtou složkou pyramidy budou logicky *institucionální cíle*, tedy *cíle formativní*, vyjádřené již konkrétní výchovnou nebo vzdělávací institucí, školou, její dokumentací, normami a tradicí konkrétního prostředí. Základním kmenem pyramidy jsou *konkrétní požadavky*. Osobní a konkrétní úkoly vyjádřené v interaktivním vztahu učitele a žáka v taxativních úrovních diferencovanými zcela konkrétními vnějšími i vnitřními podmínkami. A kam nebo k čemu směřuje první, vrcholný, závěrečný bod pyramidy výchovy? Můžeme říci, že v celocivilizačním měřítku směřují k plnému a svobodnému rozvoji jedince, tedy k plnému rozvoji civilizace na základě řešení tzv. globálních problémů lidstva. (Život v míru, zdravé životní prostředí...) Při řešení otázky cílevědomosti naší práce je nutné mít na zřeteli, že pokud se opomine důležitost jedné složky pyramidy, může dojít k jejímu zborcení. Pokud se opomine jedna ze složek výchovy, může dojít až k deformaci struktury osobnosti. Do popředí se stále znovu tedy staví otázka, zde je nutné používat k výchově trest, protože, jak bude řečeno dále, trest potlačuje osobnost jedince. Zanechává v něm negativní pocit a sklon k negativnímu myšlení.